

Нохч-Галглай халкъа дӀадахача исторех

Дужача собранешка, совещанешка хадагна хаттараш ду: малагича гымах хадагнаш нохч-плагий халгъ, малагича метташча тара ба нохч-плагий мотт, мича хаа денз дах нохч-плагий гыч гланз те да-хача лагъта, мичара хыаянгий

[illegible]

Археологически хяахтыаа. Иезиг-дуга байза ба глэгийл мох. Хяахта похчий мохс хланцоца цу хяахтыа бованза. — Иомаянза ба. Мыхастарча чюмарча «пай хыаца» (байнайры горол), Маастерча чюмарча маахмара замашам, «Фенред кхалэ» яхараш Йованза — Иомаянз я. Незига — дукха доаш — Иомадэ да «Хэба Ердэ» (ши заара шайха) аха глэгийл кераста дына зерат. Иманмо деча цхьадохоча темалех Иса мыхамара хана ХII-ча бэшмере, эхича темалех VIII бэшмере хьадылэ н. Халкты истори довынштам доа хьовалха хлама да — мотт. Нохч-Глэгийл мотт а Кизэга Иомабэ — байза ба. Цхьабэжыда из мот иберейско — кавказская группах хыларх доа бакъдарам да. Из дундэрг-де вай ухч локехьа.

Духа хэ ший хянаш шовш сахача
дэвта нэчигийн галаггийн баха?
Базамтай дуу хэ хэ. Эзэри гхо
Базамтай шуу хэ хэ. Ариене. Быхаш
Мосей Коренскийн ача историйн.
Историк арийясын мэтгала гынаш
бозоонан гынаш яу цу хана Бэблэдэсх
Бэблэдэ гынаш 40-мэгийн цуц. Цу

перша аялча хъантй итасел
соял йолз цхэрал хьанз йолча цхэр-
рапца, хьа мезина мара на хуа-
палаш, йолаш а. Масала цу тйа
буьц: «апсы» — абгхаз, дзыхы
(черхасан), адгхазе), лезн (лезгин-
тай). Нарел соьлг тар тйа буьц
«гуштат» а «нахчхатанаш» а. Ломаш-
маша бахча лалгхалз гуржаша
хьанз а тхьаа оал «хькстат» аьле.
«Нахчхатанаш» ажа дош, хьтаргхаш
ночхаш моаш шох, нахчйи» е
«ночхйи» оалча тайраша, нохчйи
аьхьла да. Цу деша «матанш» ажа
деша «мотт» ажа дош хьла тардул
да. Моисей Хорепсе 2400 уш цхэр-
ш ш хьантйи дувц цу хьалха-

ночхаштйе хье бусалам до бенгиз
XVII-ча бляшере, шьта аьлча 1650
шера. Дагестанера хьаьчаб нохчаш-
да бусалам дйа. Бусалам дйа хьалх-
гйа лалгхалз Дагестанца дозув
долаш аьча нохчйи турташа. Нох-
чйи лалгхалгйа отгара хьалха эрсий
йознашаша хьоабу 1560 шераша,
Иван IV-йа полта хала. Иван IV-чо
алараш «Усть-Сунунчи» ажа отгара
хьалха эрсий город уш хьиннай
Шож Тирах даьхгача (1647 ш.).
Цу тыхьагьла, Турк Каспийски
форезд даьхгача моттинга 5 кйло-
метр дьаьн Турки ажа город аш
хьиннай. Цу хана Кавказе баха аш-
шан гребеняа казакша а (Стапо-

льнхъ аьлча мота каьнарча цхэр-
лаш. Цу дьаьх хьантйа да «пхьар-
чо» ажа дош а.

Метта дешай, грамматикан а мор-
фологн а лозьтама хьаьтхьаь даь-
ча тохтамаша йох нохч-йа-лгалгй
мотт хьалха даьхгача цхьан зама-
лаш иьерисей — кавказски метташ-
та гарга зьаьла хьидарша а цу мет-
ташта юьге из боьлгаш кьиларша а.
Йьерисей — кавказски метташта
юьге йоьх меттйи группаш а: гур-
жйи, абгхазин, черсий, нохч-йа-л-
галгй — боьой, духаа дола даьс-
тански метташ. Цу группа юьге
дьерхлш ба Испанечра баскй
мотт а.

ОУАЕР X Л

25 шера производстве

Тгъыз итлагла шераш догалуш
Насарец алашайгеллаар машинно-
тракторни станци.

Иш алашайгеллаа хьалхарча де-
поника дьез Ханаа вац айна, ухка-
за болх беш ва механизатор Мясни-
ков Андрей Федорович.

Андрей Федоровича корта кйайбеш
длаха хь, пун денаал а духьала отта-
нинал.

1932 шу чхьадоаллаш тракторсти
курсе дена вахийтар из. Ду-
кха хь даядлаха кутс чакх а хьа-

Ханз «Назрановски» совхозе,
ларла бокъа а йолаш, диягала вола
производственник доарлаш ва Анд-
рей Мясников. Дукхеза а белгал-
вахьиз из совгатам а премеш а
луг. Лорадеш лезаду Мясников, ше
района а республикан а юртобахам
ва выставай доакъаши хилара
диплом. Балха тиз лажлара тодалаш
дох Мясников кертс вочла трактор-
ни бригадо. Парти ше вене а, шийта
далдена моллагла глуглах партий-
ни глуглахча кьоманити по-

раш дайийна лаятта тодалах пун
бригада.

Андрей, ший йлакхий, дукхача
шерашча айза бокъа опыт, кьамар
ша йлугу глуглаха механизаторларте
Нов. Мясниковча дага буца совхоз
кертсера инженер нов. йлакхов
кхи дукха совхоза специалист
а. Пунна ховм дар инструктори та
ра а шахмат тлар а короргалд. Ва
харшара практика-члоагла доарла
ме а.

Угар шер гестараш завтга аьхад, махка баьхьзба, язат чуйцдаг Андрей Федорович угх 25 шер. Ханз а дагалдагш чунна, те тракторта т а хайна, аггара хьалхара гота тарш те дьаьхьа ди.

киги тигисөөсүзгөчтө көбүмөйлөкс
Бурдеева Валентина — 3000 кил-
грамм шура аяккагы хйара таттагары
кыюуна доарас. Даяа кыякыне
а цу сохозера доарка Музаева
Хамса, Старо - Юртюсов сохозера
Юсаева Яхита. Района фермай кы-
сомыого - кагытгой бригадасы
кыкче халхалар моттин аяккагы «По-
ный быт» ций Юлча колхозна Аб-
дулаева Тамара керте таттага бры-
гадо. Янаа 1700 килограмм марл
Юнощача ций бригадо хйара таттагары
2024 килограмм шура аяккагы.

Дитя жыгачыгаи я «Советская Россия» жолхоза класка 76 ноябрь йол а. Парех дхыбаран художественни самодельностен кружалкача дитя лапчан ба. Наха Йозуе Командира дукча болт бу комсомолкаша Дадаева Роза, Хусенова Хайса, нитта жыбаран а.

Дуека ха йоаццаш чакхъяннача бакъахъз лаурхIар коммунисташ

[illegible]

ен теркам

божками културал җышлар
кыстабыллар долча демашча ду-
дакна даянч даялдам а дүв-
дүв.

Чүпкә чыңыңа йолча парти-
органнасыя тохобилт позитиче-
сий агитачен доарлям а цун бо-
рам а.

[illegible][illegible]

хичнаа үүсчигшэеэ ялалда болох а багбан, ноёрхан беринга а шойн сийснэкс оттаарат лэрхэлдэ. Цул овог, цыхадца болча агитаторишаа денутелата болчиха кандидатий тайпай цферш юовозм а хичинаа, ханза царня каждэ тасса бешам шонзон хичинавалё. А Политическй агитациен цур чуюдоом а хыснаа а хурига цул глехал.

Угтенимскии Ан-

хой - Мартановски, Старопромысловски, кхыблча районшкы агитаторшцаря болх кыоастамболлаш телабьабц, боахаман, предпритиен, тоаш болх беш болча моттиган даглац.

Назрановски совхоза Эбкыонгый юрта болх 42 га. Цу ферме из юйиллача кыастта хоржамаш долча занан

Түбкө, цыга кымагы, доклад яанды, леңгич йийишкан, цыга газет дийишкан. Цү ферме болж беш бала нах обществан вахара истара а хйира а бахыа сохкоза парторганизациено. Ферман заведующих Мацнева Ибра-хыма хоржаман хилалехыа ехю дйи хылахагй! Ноахар: агитпунктин заведующий волча нох. Бузуртанов сога анындар со сай ферме агитатор кургу, анына. Цыхаахыа, агитатор-и мийи хулар ухгаза, со-м агитацион лелач а кхевалар сонг, дагы болж боаржабарна оатто хулилга. Политический агитацион ергита торонаш дүхьалгыа хаз яхача таных койеиса болж суламера омаалаш цынгьа даяхыра, хыла ачыа цу дай гыеначыа омаалех, дына йада-леа а йоакчыа омаалаша вий кхал-нах тогь бокьонех болж, кагйица наха дешары, йама йомадарыа дүхьаленан ш, берашка, кыаста а йийишкыа дещиптан, лаца ма дещара хтал а маича а нахага кыа-хьарыма тапта лагиптан.

доахилга, идеологический фронтан цылоархылаа долча участыгана хыла хаз лелалга олан йи эргадомо кхилга. Берингача наха кыберча политический балха кертгера цулоада хыла беш — Коммунистический партен политига, СССР XX съезд решенеш, нохчий а глангый а кыый автономии юхостатара хыагьац партиени правительствоний рещенеш вий партиен ленинсий кыыйи политиниа перра халыкыахыа дабоацтан пролетарий интернациона-

[illegible]

шүрә аяккара гүлүлэх йазаматла
задара а дил. Пу ферме дика болх бе
а гиретам, хьаньлаа гьа а хьегам,
отдусенна а ферманна а хьалххе
леагараа шийна эшам дола гю
дича шүрә йозькилаа нонаг йох
а дердоташ дохан дотта хьалххе
бе. Уж ба: Тодийна Дуагьан, Ар-
самовна Банати. Дохан леагеш
йола Мартазавона йайш иштта
кыбараш а. Иштта теге, влантл-
хье допаш худ наха юктера поли-
тически болх задара биташ, терка
та болх бесте юктераллаа а гүлүл-
ауагдга партияни а советски а ор-
ганизациямша. Пуа совет райкома
секретараш, исполкома председате-
лаш, кьыббо хьалххе леагеш болх
болхой дехарийна бе наха юкте
лецеш сша, докдашам е, кьамашам
де.

Политически балха дикагьарх
диха форма я нах вшамй а теге,
болх дьабаньчунг тьехьай наха
хаттараш а деш, хьалххе леагеша
болхлоша парна теге доагьлам дола
топаш а тегеш онг йола сайнана.

Хьалх ювлача элементашта цьакек
а машар хурьгобаш, буржуазия
идеология а капитализмаш юктейси
та омамалаш а дико хьайдагеш
догча халкынаа ауамерча гүлүл-
ахьаша а хьагетам боцнам гю
сам лоттабергболаш.

Бергия а наха юкте леагеш бе
ла политически болх гьаберава бе
за кьагетамгой балха а политича-
ски а онг айдарна республикан
хьалхаша затта экономикан
культура а хьагьахьара дехарча

Партен организацијет секретарат е райкомин бохадой Иалымате Физига туча агитатора нахадца кыамыаш деча моттигашка, пар беча балха говзал текхе, внаштехьяахкхе кыбарамша дла а хьокзат пар.

Дхьалбада партиен организацинча
дикцинал, идеологически болх ме
мала, тергал па беш, задара битыча
мотивнаша вайча мовастагл долл
лача элементашта шойи зулмере

ОПШАЕВ Х Л

ДАСКИЕВ М.

Беррига а наха юкье длабеш ла политически болх тлаберзабе за хьакъегамхой балха а политски а онк айдарна республика хьалхашха латта экономикан культуран а хьакъехьара дехьа мамогла чехьагI кхоачашделга талларна.

